

Waterleidingbedrijven stimuleren noodzakelijke mentaliteitsverandering landbouw

Nog niet zo lang geleden dacht iedereen bij het begrip milieubedreiging vooral aan de grote (chemische) industrie: groot-schalige technologische complexen die kostbare grondstoffen opslukken en omzetten in produkten en afvalstromen. Het kost moeite om de milieubedreiging ook te associëren met de landbouw. Dat is immers een bedrijfstak die direct gerelateerd is aan het buitenleven, de natuur en het milieu. En landbouw-produkten zijn vooral levensmiddelen, primaire levensbehoeften dus. Daarop paste geen kritiek. De nadelen van de landbouwkundige produktiemethoden nam men graag op de koop toe. Met het ontstaan van grote productie-overschotten (boterberg, melkquota, etc.) groeide echter de twijfel. Ook het EG-landbouwbeleid en de daarbij horende subsidies kwamen ter discussie. Dat beleid bleek vooral gericht te zijn op een steeds grotere produktie, zonder dat daar een markt voor behoefde te zijn. De afgelopen decennia heeft dat geleid tot een verregaande intensivering van de veehouderij en een enorme 'verbetering' van de teeltmethoden voor de gewassen. Van dat landbouwbeleid plukken we nu de wrange vruchten: gigantische mestoverschotten en over-doses bestrijdingsmiddelen belasten het milieu. 'Het probleem is, dat door dat beleid de kringloop van het landbouw-bedrijf al lang niet meer gesloten is. Er wordt nogal wat van buiten aangevoerd aan kunstmest en gewasbeschermings-middelen, en dat leidt tot problemen,'

aldus dagvoorzitter ir. H. Unken (WMO) bij de opening van het symposium 'Landbouw in grondwaterbeschermingsgebieden', dat de VWN, de VEWIN en het

Centrum voor Landbouw en Milieu CLM gezamenlijk hielden op 19 maart jl. in Rhenen.

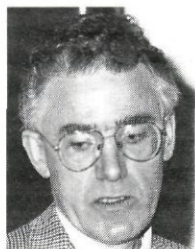
Het is duidelijk dat de waterleidingbedrijven last hebben van de mest en de pesticiden, vooral in de waterwingebieden. Daarom zijn in alle provincies inmiddels grondwaterbeschermingsgebieden aangewezen waarin beperkingen gesteld zijn aan de bemesting en de aanwending van gewasbeschermingsmiddelen. De landbouwers in het beschermingsgebied krijgen in de meeste provincies een schadeloosstelling omdat hun concurrentiepositie door de beperkende maatregelen is aangetast. Maar de waterleidingbedrijven zijn van oordeel dat die schadeloosstelling een tijdelijke zaak is, en ze beroepen zich daarbij op de Wet bodembescherming die aangeeft, dat op

termijn voor het hele land een algemeen beschermingsniveau zal gelden. Wanneer in het hele land dezelfde beperkingen gelden als nu alleen in de speciale beschermingsgebieden, zal er dan nog sprake kunnen zijn van een rendabele landbouw? Dat is de vraag waar het de komende jaren voor de landbouw om draait. Tijdens het symposium werd gematigd optimistisch op die vraag geantwoord: er zijn mogelijkheden, maar het vergt een mentaliteitsverandering bij de landbouw. De waterleidingbedrijven willen daar best bij helpen, zo bleek vooral uit de voordracht van ir. J. van den Berg (WMO). Dat is ook wel nodig want van de zijde van het ministerie van VROM valt – te oordelen naar de voordracht van drs. F. Luitwieler van dat ministerie – niet zo bijster veel constructieve actie te verwachten. En het ministerie van Landbouw lijkt nog tezeer met de inmiddels achterhaalde visie op produktievergroting te worstelen om de alternatieven serieus te beschouwen.

Invloed landbouw op waterkwaliteit

Om de gedachten te bepalen schetste ir. C. G. E. M. van Beek (KIWA) een beeld van de bijdragen van de landbouw in de verzuring, de vermes-ting en de versprei-ding en de effecten daarvan op de kwali-teit van het grond-water. Bij verzuring denken we snel aan de industrie, maar de hoge verzuringsgraad in de Peel is vooral terug te voeren op de uiterst intensieve varkenshouderij in Oost Brabant. Het zuur kan weliswaar in de bodem worden geneutraliseerd, maar in kalkhoudende gronden leidt dat tot verhoging van de calcium- en magnesium-gehalten in het opgepompte water, dus een verhoging van de hardheid. Als er geen kalk in de bodem aanwezig is, kan

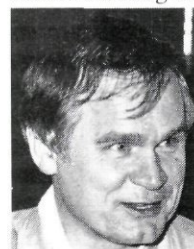

de verzuring leiden tot hogere aluminium-gehalten.

Vermesting brengt natuurlijk hoge nitraat-gehalten met zich mee, maar ook de sulfaat-, ijzer- en arseengehalten kunnen stijgen. 'Had u nog geen problemen met te hoge arseengehalten in uw drinkwaterslib, de toenemende vermes-ting brengt daar wel verandering in,' zo zei Van Beek cynisch. De verspreiding van milieu-gevaarlijke stoffen door de landbouw geldt in eerste instantie de bestrijdings-middelen, maar ook de bijmengingen, de verontreinigingen en de omzettings-produkten moeten we scherp in de gaten houden. De meest gebruikte bestrijdings-middelen zijn letterlijk weinig doeltref-fend. Van Beek noemde de ideeën van de rijksoverheid zoals die zijn neergelegd in het Meerjarenprogramma Gewasbescher-ming 'niet handhaafbaar en niet contro-leerbaar.' Naar zijn oordeel is de trefkans van het MJP-G verwaarloosbaar: 'beroer-der voorstel kun je je niet indenken.'

De visie van het CLM

Uit onvrede met de gangbare visie van de milieu-organisaties op het probleem dat de landbouw uit milieu-oogpunt vormde, richtte in 1980 een groep bezieldde maar dissidente milieu-activisten het Centrum voor Landbouw en Milieu op. Zij vonden dat het tijd was voor een andere benade-ring. 'Constructieve oplossingen voor de problemen zijn alleen mogelijk door samenwerking met de boeren,' zo vatte

drs. W. J. van der Weijden (coördinator CLM) die benadering samen. Het CLM heeft als doel het bevorderen van geïntegreerde land-bouw, waarin duur-zzaamheid bereikt wordt door een verbrede functie. Niet alleen de produktie van voedsel staat voorop, maar ook moet een bijdrage

worden geleverd aan natuur en landschap, terwijl het tevens mogelijk moet zijn onder landbouwgronden schoon grondwater te houden. Dat doel wil het CLM bereiken door onderzoek, voorlichting, advisering (ook ombudswerk) en beleidsbeïnvloeding.

Naar het idee van CLM kan de belastende rol van de landbouw aanzienlijk worden verminderd door verbetering van het management van de boerenbedrijven; er kan veel worden bereikt door mestopslag en -injectie, het goed bijhouden van een mineralenboekhouding. Ook het gebruik van bestrijdingsmiddelen kan fors terug worden gebracht zonder dat het saldo eronder lijdt.

Van der Weijden pleitte ervoor dat in grondwaterbeschermingsgebieden de schadeloosstelling aan boeren door waterleidingbedrijven beter wordt benut. 'Als het waterleidingbedrijf dan toch moet betalen, dan is het handig om te proberen het zo in te richten dat er ook met dat geld werkelijk iets verbetert aan de bron.'

CLM-project en resultaten

Contact van het CLM met de VEWIN resulteerde in het opzetten van een onderzoeks/voorlichtingsproject, dat nader werd toegelicht door ir.

L. T. A. Joosten (CLM). Vragen die in het project beantwoord moesten worden luiden:

- Zijn agrariërs te motiveren hun emissies te beperken?

- Welke maatregelen zijn daarvoor nodig?
- Wat levert het op?

Er werden vier studiegroepen opgericht, drie van melkveehouders en één van akkerbouwers, waarbij de keuze door CLM in overleg met VEWIN en de gewestelijke landbouwraden werd gemaakt. In deze studiegroepen werd van maart 1989 tot februari 1990 in een tiental bijeenkomsten telkens van gedachten gewisseld over de bovengenoemde vragen, waarbij steeds de praktijk van de deelnemende boeren als uitgangspunt werd genomen. In januari 1991 was er voor alle deelnemers een 'terugkomdag' en werd er gekeken in hoeverre er intussen door de deelnemers aan de weg was getimmerd.

Als belangrijkste resultaat viel een houdingsverandering bij de deelnemers te constateren: het milieu werd niet meer gezien als een totaal van bedreigende regels, maar als een element dat parallel loopt aan de bedrijfsvoering. In de bedrijfsvoering werden met name voor het mestgebruik aanzienlijke beperkingen

bereikt. In de veehouderij kon door een grotere efficiency aanmerkelijk minder krachtvoer en ruwvoer worden gebruikt, terwijl ook het kunstmestgebruik een stuk minder werd. Ook in de akkerbouw werd een vermindering van ca. 27% bereikt. 'Er zit kennelijk behoorlijk rek in de agrarische bedrijfsvoering,' aldus Joosten. De meeste effecten zijn voorsnog bereikt in die aspecten van de bedrijfsvoering waarin de aanpassing de boer geld opleverde. Maar er kan veel meer worden bereikt, wanneer de risico's voor verdere sanering niet geheel voor rekening van de boeren komen. Joosten pleitte er daarom voor, dat in plaats van schadevergoedingen aan boeren in waterwingebieden een vorm van resultaatbeloning wordt ingericht. Boeren kunnen dan (op vrijwillige basis) onder meer via een mineralenboekhouding werken aan een verregaande vermindering van de 'verliezen' op het eigen bedrijf, waarvoor ze dan een financiële bijdrage van het waterleidingbedrijf krijgen. Een dergelijke prikkel is veel minder vrijblijvend volgens Joosten, die meldde dat over enkele jaren de resultaten van een verdergaand project bekend zullen zijn.

Persoonlijke ervaringen

'Mijn inkomen moet uit mijn bedrijf komen; van idealen kan ik niet leven.'

Dat zei N. M. J. Huijts, lid van de CLM-studiegroep Zuid-Limburg en eigenaar van een 46 ha tellend akkerbouwbedrijf in Voerendaal. Niettemin was hem in de loop van 25 jaar akkerbouw

wel duidelijk geworden dat er iets moest gebeuren. Al sinds 1985 houdt Huijts een mineralenbalans bij voor fosfor en kali, waarbij gebleken is, dat het goed mogelijk is te bemesten naar de behoefte van het gewas zonder opbrengstverlies. Voor stikstof, dat veel beweeglijker is in de bodem, ligt dat veel lastiger. Huijts voert sinds zes jaar zelf stikstofbepalingen uit en bepaalt op grond van de voorjaarsmonsters de benodigde N-gift. Komend jaar gaat hij de stikstof vloeibaar toedienen met een spuitmachine, waardoor de verdeling veel beter is. Ook het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen wil Huijts minimaliseren, door een uitgekiend mineralenmanagement en een ruime vruchtwisseling. Huijts wees erop, dat behalve een mentaliteitsverandering bij de agrariërs, ook een mentaliteitsverandering bij de consument noodzakelijk is. Milieuvriendelijk produceren is kostbaar en

draagt nogal wat risico's. De consument moet aangeven, dat het voor de produkten van die milieuvriendelijke landbouw bereid is extra te betalen.

Overigens noemde Huijts het CLM-project een uitstekende zaak: 'Het laat zien dat er mogelijkheden zijn om zowel de landbouw als de drinkwatervoorziening veilig te stellen. Het VEWIN-initiatief verdient navolging, ook bij andere organisaties.'

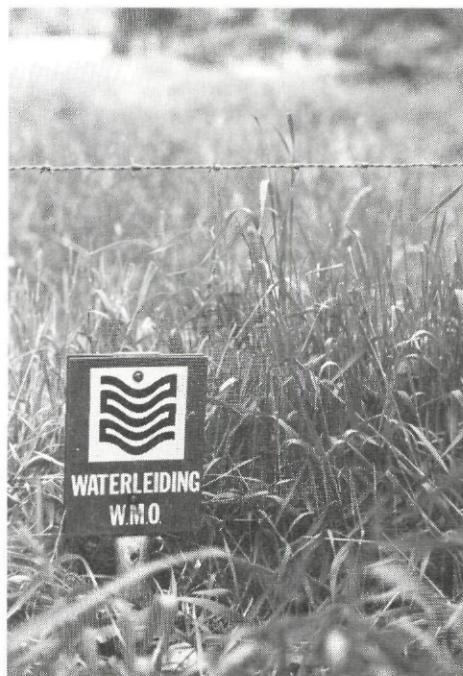
Hoe nu verder?

Met vier CLM-studiegroepen zijn we er natuurlijk niet. De studiegroepen hebben laten zien dat er veel kan worden verbeterd: een duurzame landbouw is, ook in grondwaterbeschermingsgebieden, mogelijk. Dus ook daarbuiten, zo concludeerde

ir. J. van den Berg (WMO). Wat is nu de rol van de waterleidingbedrijven daarin? Een stimuleringsbeleid gericht op een duurzaam milieu is primair een taak van de overheid.

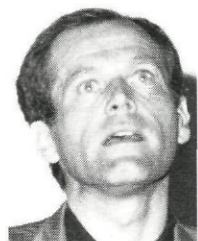
Maar intussen wordt ons grondwater bedreigd. In plaats van het te zoeken in schadevergoedingen aan boeren in waterwingebieden, meent Van den Berg dat de waterleidingbedrijven moeten investeren in toekomstgerichte acties. Zoals ook in het in maart door de VEWIN-ledenvergadering geaccepteerde VEWIN-milieuplan staat aangegeven, zijn de waterleidingbedrijven bereid (tijdelijk) een bijdrage te leveren om de geïntegreerde landbouw op gang te helpen. Die

ontwikkeling zelf moet van binnenuit komen, maar kan best van buitenaf worden gesteund, aldus Van den Berg. In Overijssel is daarvoor het CLM-model gekozen en zijn inmiddels 8 studiegroepen aan de gang, en de resultaten zijn boven verwachting goed. Van den Berg bepleitte deelname van waterleidingbedrijven in stimulerende maatregelen: 'het is een stap verder op weg naar een duurzaam milieu en draagt bij aan een goede relatie met je burens.'

Multifunctioneel bodemgebruik

De huidige landbouw produceert ten koste van de overige functies van de landelijke gebieden, vooral waterwinning, instandhouding van flora en fauna en de openlucht recreatie. Ruimtelijke scheiding levert niets op. Daarom is het effectiever om landbouwsystemen te bevorderen die uitgaan van multifunctioneel bodemgebruik. Daarover sprak dr. P. Vereijken

(CABO), die de geïntegreerde bedrijfsvoering vergeleek met de ecologische landbouw. Geïntegreerde bedrijfssystemen hebben een compromiskarakter; de toenemende internationale concurrentie laat maar op beperkte schaal concessies toe. Ecologische bedrijfssystemen kunnen veel verder gaan. Door gezondheid, natuur en milieu voorop te stellen, mikken ze op een consumentenmarkt die bereid is daarvoor passende prijzen te betalen, aldus Vereijken. In de grondwaterbeschermingsgebieden zijn er naar het oordeel van Vereijken mogelijkheden voor een gedifferentieerde aanpak. Centraal kan het noodzakelijk zijn te kappen of af te plaggen, maar ook kan een maaibeide/heide in stand worden gehouden. Verder zijn er mogelijkheden voor ecologische veehouderij of bos en ecologische akkerbouw. Meer naar de periferie kunnen dan de geïntegreerde veehouderij en akkerbouw een plaats vinden. Vereijken benadrukte dat er behalve een mentaliteitsverandering onder de boeren, ook een dergelijke verandering nodig is onder de consumenten, omdat er anders geen afzetmogelijkheden zijn voor de 'groene' producten. Er zijn tekenen die wijzen op een verbetering.

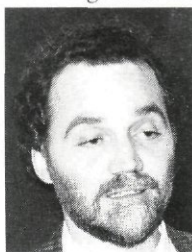
Visie van VROM

'De kosten van mestafzet of verwerking behoren tot de normale bedrijfskosten van de boer. Eventueel kan daarvoor wel een tijdelijke subsidie worden verleend, maar als het niet lukt om de mineralenhuis-

Volumemaatregelen?

houding van de boerderijen gesloten te krijgen, en ook de mestverwerking lukt niet, dan blijft er niets anders over dan de sector maar te verkleinen. Er zijn steeds meer signalen die erop wijzen dat dat

noodzakelijk wordt, en in 1992 zal over die verkleining een beslissing genomen worden.' Dat zei drs. F. Luitwieler (min. v. VROM) in de slotvoordracht van het symposium.

'De eisen die aan de landbouw worden gesteld in grondwaterbeschermingsgebieden, zijn dezelfde als de algemene eisen in het jaar 2000. Financiële compensatie is dus uitdrukkelijk tijdelijk. Dat houdt in dat de landbouw zelf zal moeten zorgen een voorsprong te creëren. En als de waterleidingbedrijven aan de gang gaan zoals Van den Berg schetste, vormen ook zij voorlopers op het toekomstige milieubeleid. Het is zaak dat de 'doelgroepen' hun eigen verantwoordelijkheid nemen. Als dat niet lukt, dan blijven we zitten met crisisregelingen, die ertoe zullen leiden dat boeren de regels proberen te ontduiken terwijl ze juist een eigen milieuverantwoordelijkheid zouden moeten aankweken.

De stimulerende rol van de waterleidingbedrijven zien we vanuit de rijksoverheid als zeer belangrijk; van harte aanbevolen dus,' zo besloot Luitwieler.

Vicieuze cirkel of gesloten systeem?

Voor de instandhouding van waterwinning, natuur en milieu, is het nodig dat de landbouw anders gaat werken. Landbouwbedrijven moeten meer 'gesloten' systemen worden. Er zijn – zo blijkt uit de resultaten van het CLM-project –

mogelijkheden waarmee de bedrijven een heel eind in de goede richting komen. Een mineralenboekhouding blijkt bijvoorbeeld de efficiency van de bedrijfsvoering aanmerkelijk te kunnen verhogen, waardoor de emissies kunnen worden beperkt. Oplossingen kunnen worden gezocht in het zeer gericht toepassen van dierlijke mest, waardoor de behoefte aan kunstmest vermindert, en het afzien van chemische gewasbescherming (door een ruime vruchtwisseling bijvoorbeeld). Al die oplossingen brengen voor de agrariër risico's met zich mee. De bereidheid om de bedrijfsvoering aan te passen is er wel, maar boeren zijn ondernemers, en ze willen behalve zicht op de risico's ook zicht hebben op een goede afzet. Wil men in de komende jaren een mentaliteitsverandering bereiken bij de landbouwers, dan moet tegelijkertijd de consument ervan worden doordrongen, dat de producten van de geïntegreerde en de ecologische landbouw weliswaar duurder zijn, maar op de lange termijn juist voordeliger.

De overheid juicht toe dat de waterleidingbedrijven die ontwikkeling stimuleren. De waterleidingbedrijven doen dat tijdelijk, omdat ze hun bronnen niet verder bedreigd willen zien, en hoewel ze natuurlijk ook milieubedrijven zijn, is hun wettelijke taak nog steeds het leveren van goed drinkwater.

Het CLM-project en de nadere uitwerking daarvan in onder andere Overijssel verdienen veel waardering. Ze tonen dat de waterleidingbedrijven hun verantwoordelijkheid ruim zien en willen helpen de vicieuze cirkel waarin overheid en landbouw zijn verzeild geraakt te doorbreken.

GBV